

Wat is
VRIJHEID VAN RELIGIE
Ken je Rechten

SAMENGESTELD DOOR DE
CHURCH OF SCIENTOLOGY INTERNATIONAL

EDITIE 2017

Wat is
VRIJHEID VAN RELIGIE
Ken Je Rechten

SAMENGESTELD DOOR DE
CHURCH OF SCIENTOLOGY INTERNATIONAL

EDITIE 2017

Doel van Deze Publicatie

Van vervolging van religieuze minderheden tot zaken die te maken hebben met religieuze verering, overtuigingen, riten, uiting, vereniging, kleding, symbolen, onderwijs, registratie en discriminatie op het werk, hebben issuesgeschillen betreffende religieuze vrijheid een prominente plaats bereikt in de krantenkoppen over de gehele wereld.

Toch zijn er nog steeds velen die niet begrijpen welke rechten onder het gebied van vrijheid van religie of overtuiging vallen of wat deze vrijheid eigenlijk inhoudt. Deze publicatie is bedoeld om begrip van het recht op *vrijheid van religie* of overtuiging en de betekenis ervan onder de universele mensenrechtenprincipes en internationale wetgeving over mensenrechten te bevorderen.

Wat is
VRIJHEID VAN RELIGIE
INHOUD

L. Ron Hubbard, de Scientology Kerk en Religieuze Vrijheid	1
Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en de International Bill of Human Rights	3
Een Universeel Mensenrecht	5
Toename Geweldplegingen Wereldwijd	7
Verreikend en diepgaand	9
Absoluut en Onvoorwaardelijk Recht op Eigen Overtuiging	11
Twee Aspecten	13
Vrijheid tot het Uiten van een Religie of Overtuiging	15
Rechten van Religieuze Minderheden	17
Rechten van Ouders en Kinderen	19
Vrijheid van Dwang	21
Vrijheid van Discriminatie	23
Rechten van Werkgevers, Werknemers en Vrijwilligers	25
Formatie, Registratie of Erkenning van Legale Religieuze Entiteiten	27
Beperkingen Strikt geïnterpreteerd	31
Vrijheid van Religie: een Fundamenteel Recht	33
Groeiende Sociale Vijandigheid jegens Religie in de Media	35
Handvest voor Journalistieke Ethiek met Betrekking tot Respect voor Religie of Overtuiging	37
VERKLARENDE WOORDENLIJST	41
VERMELDINGEN	51

L. Ron Hubbard, de Scientology Kerk en Religieuze Vrijheid

Vrijheid van religie en tolerantie zijn altijd een belangrijk principe geweest in Scientology. Het Credo van Scientology, op 18 februari 1954 geschreven door L. Ron Hubbard, de Grondlegger van de Scientology religie, stelt:

Wij van deze Kerk geloven: Dat alle mensen het onvervreembare recht hebben hun eigen religie in praktijk te brengen.

Ron Hubbard maakte zich in zijn geschriften en lezingen regelmatig sterk voor het promoten en beschermen van vrijheid van religie en tolerantie voor alle geloven. Zo schreef hij bijvoorbeeld in *De Weg naar een Gelukkig Leven*, een niet-religieuze morele code:

Welk advies je een ander ook geeft op dit gebied, het is het veiligst als dat eenvoudig iemands recht benadrukt om te geloven wat hij zelf verkiest. Het staat iemand vrij om zijn eigen overtuiging zodanig naar voren te brengen, dat anderen die accepteren. Maar hij neemt een risico als hij de overtuiging van anderen bekritiseert, en hij neemt een nog veel groter risico als hij hen aanvalt en probeert te benadelen op grond van hun geloofsovertuiging.¹

En dus heeft de Scientology kerk zich gedurende haar hele bestaan sterk gemaakt om vrijheid van religie voor iedereen ter wereld te promoten en te beschermen. Scientologen zijn toegewijd aan dit principe zoals blijkt uit hun plechtige gelofte “vrijheid van religie te ondersteunen” voor “het welzijn van allen”.²

Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en de International Bill of Human Rights

De strijd voor religieuze vrijheid bestaat al duizenden jaren. Het definiëren en beschermen van het internationale mensenrecht tot vrijheid van religie werd pas concreet bij het aannemen van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (“Universele Verklaring”) in 1948. In Artikel 18 van de Universele Verklaring staat: “Eenieder heeft het recht op vrijheid van gedachte, geweten en religie.”

De Universele Verklaring werd opgesteld als reactie op de verschrikkingen van de Holocaust in de Tweede Wereldoorlog. Voorafgaand aan de Holocaust, was men doorgaans van mening dat mensenrechten in ieder land intern geregeld moesten worden, onder toezicht en afgedwongen door de eigen regering. Dit gezichtspunt veranderde geleidelijk naarmate de omvang van de wreedheden meer en meer bekend raakte, wat leidde tot een beweging voor internationaal beschermde mensenrechten die universeel en onvervreemdbaar moesten zijn.

Het belang van vrijheid van religie als een fundamenteel mensenrecht werd door de wereldbevolking omarmd in de Universele Verklaring. In de allereerste zin van de preambule wordt in de Universele Verklaring gesteld dat: “erkenning van de inherente waardigheid en van de gelijke en onvervreemde rechten van alle leden van de mensengemeenschap grondslag is voor de vrijheid, gerechtigheid en vrede in de wereld”. Deze erkenning van de inherente waardigheid van de mensheid heeft gezorgd voor de drijvende kracht voor de bescherming en promotie van vrijheid van religie en alle andere mensenrechten.

In 1966 namen de Verenigde Naties (VN) een wettelijk bindend verdrag aan, het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten, wat dieper inging op het terrein van het recht op vrijheid van religie of overtuiging en stelde het Mensenrechtencomité (een lichaam van onafhankelijke deskundigen op het gebied van de mensenrechten) in om toe te zien op de implementering van het Verdrag. Dit verdrag trad in werking in 1976. Het Verdrag vormt samen met de Universele Verklaring en het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (IVESCR), de International Bill of Human Rights.

De Verklaring van de VN inzake de Uitbanning van Alle Vormen van Intolerantie en Discriminatie op Basis van Religie of Overtuiging, aangenomen door de Algemene VN Vergadering in 1981, is ontworpen om het sterke standpunt van de VN tegen religieuze discriminatie en religieuze intolerantie onder woorden te brengen. Hier wordt in detail ingegaan op de verreikende rechten op het gebied van religieuze vrijheid.

Een Universeel Mensenrecht

Vrijheid van religie of overtuiging is een fundamenteel recht van ieder mens. Het is een universeel recht dat gelijkelijk op iedereen van toepassing is, ongeacht wie, waar iemand woont, leeftijd, geslacht, ras of etniciteit, en wat iemand gelooft of niet gelooft.³

Vrijheid van religie of overtuiging omvat verschillende rechten die samen een breed gebied beslaan van afzonderlijke en toch onderling gerelateerde kwesties. Het recht op vrijheid van religie of overtuiging omvat de vrijheid om naar eigen geweten te handelen en de eigen religie of overtuiging in alle zaken mee te laten wegen.⁴ Het is niet een privilege dat verleend wordt door een regering, maar een aangeboren recht. Zoals wordt gesteld in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens: “eenieder is begiftigd met verstand en geweten”.

Het recht op vrijheid van religie of overtuiging is inherent en onlosmakelijk verweven met andere fundamentele rechten, waaronder het recht op vrijheid van meningsuiting, vrijheid van vereniging, en de universele beginselen van geen discriminatie en gelijkheid voor allen.

Iedereen heeft baat bij vrijheid van religie of overtuiging. Activiteiten, gebaseerd op deze vrijheid, kunnen bijdragen tot democratisering, een multiculturele samenleving en veiligheid. Vrijheid van religie kan eveneens armoede verminderen door economische en sociale ontwikkeling. Het is de grondslag van democratische beginselen die bijdraagt aan een vrije en open samenleving, moraliteit, transparantie, de rechtsstaat, ethische behandeling van anderen, vrede en bevordering van andere mensenrechten.

Daar staat tegenover dat beperkingen van het recht op vrijheid van religie kunnen leiden tot polarisatie en discriminatie tussen gemeenschappen, democratisering en veiligheid ondermijnen en extremistische groeperingen aanmoedigen.

Toename Geweldplegingen Wereldwijd

Vandaag de dag wordt het recht op vrijheid van religie of overtuiging overal ter wereld aangevallen. Het Pew Research Center (Pew Onderzoekscentrum) heeft in 197 landen een onderzoek gedaan, dat 99,5 procent van de wereldbevolking besloeg. Daaruit bleek dat 75 procent van de wereldbevolking (ca vijf miljard mensen) te maken heeft met een overheid die enorme restricties legt op religie of met een hoge mate van sociale vijandigheid jegens religie. Hierbij zijn religieuze minderheden vaak het doelwit.

Het is alarmerend dat deze strenge beperkingen tegen de vrijheid van religie over de hele wereld zijn toegenomen. Het rapport verschaft wezenlijk bewijs dat de beperkingen op de vrijheid van religie zijn toegenomen in de vijf belangrijkste gebieden in de wereld.⁵

Verreikend en diepgaand

Het recht op vrijheid van religie of overtuiging is verreikend en diepgaand. Het is een fundamentele vrijheid die geldt voor alle religies en overtuigingen. Het beschermt theïstische en niet-theïstische overtuigingen, en tevens het recht geen enkele religie aan te hangen.⁶

Het VN-Mensenrechtencomité vermeldt in de definitieve interpretatie van het recht op religieuze vrijheid onder de Bill of Rights (Verdrag van de Rechten van de Mens), dat de termen *overtuiging* en *religie* in brede zin moeten worden opgevat. Ze zijn niet beperkt tot de traditionele religies, of tot religies en overtuigingen met institutionele kenmerken of praktijken die analoog zijn aan die van traditionele religies. Het recht op vrijheid van overtuiging omvat nieuw gevestigde religies en religieuze minderheden die het mikpunt kunnen worden van vijandigheid van een heersende religieuze gemeenschap.⁷

Een algemeen voorkomende misvatting is te stellen dat een geloof in God nodig is voordat iets als een religie mag worden beschouwd. De meest voor de hand liggende tegenvoorbeelden zijn het klassieke Boeddhisme, dat niet theïstisch is, en het Hindoeïsme, dat polytheïstisch is. Zo'n beperkte definitie druist in tegen fundamentele mensenrechten.⁸

Absoluut en Onvoorwaardelijk Recht op Eigen Overtuiging

Eenieder heeft een absoluut en onvoorwaardelijk recht op zijn eigen gekozen religie of overtuiging. Overtuigingen mogen onder geen beding worden beperkt.⁹

Internationale mensenrechtenwetgeving staat geen enkele beperking toe op de vrijheid om een religie of overtuiging naar eigen keuze aan te hangen. Deze vrijheid wordt onvoorwaardelijk beschermd, evenals het recht van eenieder om er zonder inmenging een eigen mening op na te houden. In overeenstemming met deze rechten, mag niemand worden gedwongen te onthullen dat hij of zij een religie of overtuiging aanhangt. Eveneens mag van niemand worden geëist om afstand te doen van religieuze overtuigingen bij het vinden van een baan of andere sociale of economische voordelen.¹⁰

Twee Aspecten

Er zijn twee aspecten met betrekking tot de vrijheid van religie. Het omvat naast het recht van het individu ook het recht van religieuze gemeenschappen om hun religie in praktijk te brengen of te uiten, zowel in het openbaar als in het particuliere leven, door “eredienst, naleving, beoefening, en onderwijs”.¹¹

Het eerste aspect behandelt de rechten van individuen om vrij hun religie of overtuiging te uiten. Het tweede aspect behandelt de rechten van religieuze groepen bestaande uit een gemeenschap van gelovigen om uiting te geven aan hun religie via religieuze rituelen en praktijken binnen die gemeenschap en op het structureren van hun interne religieuze zaken via rechtspersonen en instellingen.

Vrijheid tot het Uiten van een Religie of Overtuiging

De vrijheid om uiting te geven aan religie of overtuiging door erediensten, naleving, beoefening, en onderwijs omvat een breed en divers scala van handelingen die worden beschermd voor zowel individuen als religieuze gemeenschappen. De associatie van deze handelingen met religie of overtuiging moet per geval worden beoordeeld.¹²

De volgende uitingen van religie representeren godsdienstige handelingen die internationaal erkend worden als vallend onder de reikwijdte en de bescherming van religieuze vrijheid. Dergelijke handelingen worden gerekend tot, maar zijn niet beperkt tot, de volgende vrijheden:

- Erediensten houden of samenkomen in verband met een religie of overtuiging, en om plaatsen voor deze doeleinden te verwezenlijken en te onderhouden;
- Het in het leven roepen en het in stand houden van religieuze, liefdadigheids- of humanitaire instellingen;
- Het in adequate hoeveelheden maken, verwerven en gebruiken van de benodigde artikelen en materialen die verband houden met de riten of gewoonten van een religie of overtuiging;
- Het schrijven, publiceren en verspreiden van relevante publicaties;
- Het onderwijzen van een religie of overtuiging in plaatsen die geschikt zijn voor deze doeleinden;
- Het werven en ontvangen van vrijwillige financiële en andere bijdragen;
- Het trainen, aanstellen of kiezen van leiders, geestelijken en leraren zoals die passen bij de eisen en standaards van welke religie of overtuiging dan ook;
- Het in acht nemen van rustdagen en vakanties en ceremonies te vieren in overeenstemming met de leefregels van iemands religie of overtuiging;
- Het vrijuit communiceren met andere mensen en gemeenschappen over zaken van religie en overtuiging op nationaal en internationaal niveau.¹³

Het concept van verering strekt zich uit tot rituele en ceremoniële handelingen die het geloof direct tot uitdrukking brengen alsook verschillende praktijken van essentieel belang

voor zulke handelingen, waaronder het bouwen van plaatsen voor erediensten, het gebruik van rituele procedures, religieuze kunstwerken en voorwerpen, en het tentoonstellen van symbolen.

Het naleven en beoefenen van religie of overtuiging gaat verder dan alleen ceremoniële handelingen, zoals het volgen van de vereisten van een bepaald dieet, het dragen van herkenbare kledij of het bedekken van bepaalde lichaamsdelen, deelname aan rituelen geassocieerd met bepaalde stadia van het leven, en het gebruik van een bepaalde taal volgens de gewoonten van een groep. Daar wordt aan toegevoegd dat het beoefenen en onderwijzen van de religie of overtuiging handelingen omvat die noodzakelijk zijn voor het gedrag van religieuze groepen voor hun fundamentele zaken, zoals de vrijheid om seminaries of religieuze scholen op te richten en de vrijheid religieuze teksten of andere publicaties voor te bereiden en te distribueren.¹⁴

De vrijheid om uiting te geven aan religie of overtuiging omvat ook het recht om op een vreedzame manier iemands religie of overtuiging met anderen te delen, zonder dat de goedkeuring van de Staat of een andere religieuze gemeenschap daarvoor vereist is. Iedere beperking van de vrijheid om uiting te geven aan religie of overtuiging, moet een uitzondering zijn overeenkomstig de internationale normen.¹⁵

Rechten van Religieuze Minderheden

Elke religie is ergens wel een religieuze minderheid. Vrijheid van religie of overtuiging brengt ook het schenken van de nodige aandacht en respect voor personen die behoren tot religieuze minderheden met zich mee. Deze mensen hebben het recht om te genieten van hun eigen cultuur, vrijelijk en zonder enige inmenging of welke vorm van discriminatie dan ook hun eigen religie te belijden en te praktiseren en hun eigen taal te gebruiken, zowel privé als in het openbaar. Staten moeten daarom het bestaan en de religieuze identiteit van de minderheden beschermen binnen hun gebied en situaties aan te moedigen voor het bevorderen van die identiteit.

Rechten van Ouders en Kinderen

De geschiedenis en cultuur van de beschaving weerspiegelen een sterke traditie van ouderlijke zorg voor het grootbrengen en de scholing van hun kinderen. Deze primaire rol van de ouders bij het grootbrengen van hun kinderen is nu buiten kijf vastgesteld als een blijvend universeel recht.¹⁶

De internationale mensenrechtenwetgeving is ondubbelzinnig over het recht van ouders om hun kinderen op te voeden in overeenstemming met hun religie of overtuiging. Het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten en het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten eisen van de Staten om respect te hebben voor de vrijheid van ouders, en, indien van toepassing, van voogden, om ervoor te zorgen dat de religieuze en morele opvoeding van hun kinderen in overeenstemming is met hun eigen overtuigingen.¹⁷

Kinderen genieten het recht op toegang tot onderwijs in religie of overtuiging, in overeenstemming met de wensen van hun ouders of voogden. Omgekeerd geldt dat ze niet tegen de wil van hun ouders of voogden kunnen worden gedwongen om onderwijs te krijgen op basis van religie of overtuiging, waarbij de belangen van het kind voorop staan.¹⁸

Bij het uitoefenen van enige functies die de Staat op zich neemt met betrekking tot onderwijs en scholing, moet de Staat het recht van ouders respecteren door onderwijs en scholing mogelijk te maken die in overeenstemming zijn met de religies en filosofische overtuigingen van de ouders.¹⁹ Gedwongen deelname van kinderen van religieuze minderheden in religieuze scholing van een heersend geloof of in cursussen die bedoeld zijn om ze tegen hun specifieke religie of overtuiging te indoctrineren is niet toegestaan.

Onder internationale mensenrechtenwetgeving, zijn Staten verplicht om niet alleen de vrijheid van religie of overtuiging te respecteren, maar ook bescherming te bieden tegen ongepaste inmenging van derden. Daarnaast moeten Staten een sfeer van tolerantie en waardering van de religieuze diversiteit in scholen bevorderen. Het onderwijs op scholen kan en moet bijdragen aan de eliminatie van de negatieve stereotypen die veelvuldig de relatie tussen gemeenschappen vergiftigen en die in het bijzonder kwalijke gevolgen hebben voor religieuze minderheden.²⁰

Vrijheid van Dwang

De vrijheid om “een religie of overtuiging te hebben of aan te nemen” omvat de vrijheid om een religie of overtuiging te kiezen, over te stappen van een huidige religie of overtuiging naar een andere, of atheïstisch gezichtspunten aan te nemen, alsook het recht een religie of overtuiging te behouden. Artikel 18 van het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten verbiedt dwang die afbreuk zou doen aan het recht om een religie of overtuiging te hebben of aan te nemen, inclusief het gebruik van dreigementen, geweld en juridische of economische sancties om gelovigen te dwingen zich te houden aan hun religieuze overtuigingen en gemeenten, hun religie of overtuiging te verzaken, of om zich te bekeren. Beleid of praktijken van dwang, waardoor de toegang wordt ontzegd tot onderwijs, medische zorg, werk, dienstverlening door verklaringen of uitspraken te eisen die verbondenheid met een religie of overtuiging ontkennen zijn op dezelfde manier strijdig met mensenrechten.²¹

Het Tweede Vaticaanse Concilie heeft, na zorgvuldig overleg met andere religies, veel van deze thema's van religieuze vrijheid en tolerantie samengevat en geherformuleerd in *Dignitatis Humanae*, inclusief het onderrichten van deze verklaring met betrekking tot vrijheid van religieuze dwang:

*Een mens heeft het recht op religieuze vrijheid. Deze vrijheid betekent dat alle mensen onschendbaar horen te zijn voor dwang van de kant van individuen of van sociale groeperingen of van wat voor menselijke macht dan ook, op zo'n manier dat niemand gedwongen mag worden in strijd met zijn eigen overtuigingen te handelen, of het nu privé of in het openbaar, alleen of tezamen met anderen, binnen gepaste grenzen... Dit recht van de mens op religieuze vrijheid hoort erkend te worden in de constitutionele wetgeving waarmee een samenleving wordt bestuurd en zodoende moet het een burgerrecht worden.*²²

Vrijheid van Discriminatie

Religieuze discriminatie is verboden per de internationale mensenrechtenwetgeving. Geen individu of groep mag worden onderworpen aan discriminatie door een Staat, instelling, groep personen of een persoon op grond van godsdienst of andere overtuigingen. Dit geldt ook voor iedere neiging om te discrimineren tegen welke religie of overtuiging om welke reden dan ook, met inbegrip van het feit dat ze net zijn opgericht, niet-theïstisch, niet-traditioneel zijn of religieuze minderheden representeren.²³

Discriminatie tussen mensen op grond van religie of overtuiging vormt een belediging voor menselijke waardigheid en loochent de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden geproclameerd in het VN Verdrag van de Rechten van de Mens. Het vormt ook een belemmering voor vriendschappelijke en vreedzame betrekkingen tussen landen.²⁴

Staten hebben de plicht om doeltreffende maatregelen te nemen om alle personen die onder hun jurisdictie vallen te beschermen tegen discriminatie op grond van religie of overtuiging, ongeacht de redenen die worden aangevoerd voor een dergelijke discriminatie. Dit houdt ook de taak in van het afschaffen van discriminerende wetgeving en het implementeren van wetgeving die de vrijheid van religie of overtuiging beschermt in alle lagen van het burgerlijke, economische, politieke, sociale en culturele leven. Staten horen ook officieel beleid en de praktijken af te schaffen die een dergelijke discriminatie mogelijk maken.²⁵

Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens heeft vastgesteld dat het recht op religieuze vrijheid een strikte plicht van neutraliteit eist van de kant van de Staat. Deze taak vereist dat de Staat zich onthoudt van deelname aan religieuze geschillen of bepaalde religieuze of wereldse groeperingen een voorkeursbehandeling geeft.

Het Hof voor de Rechten van de Mens verbiedt de Staat ook het herinterpreteren, verkeerd interpreteren, analyseren, beoordelen of onderzoeken van religieuze overtuigingen of het uiten van deze overtuigingen. Zo oordeelde bijvoorbeeld het Hof voor de Rechten van de Mens in de zaak *Metropolitaanse kerk van Bessarabia en Anderen v. Moldavië*, (13 december 2001), als volgt:

Bij het uitoefenen van haar regulerende macht op dit terrein en in haar betrekkingen met de verschillende religies, kerkgenootschappen en overtuigingen, heeft de Staat de plicht om neutraal en onpartijdig te zijn. Wat er op het spel staat, is het behoud van het pluralisme en de goede werking van de democratie. Zie Hasan en Chaush v. Bulgarije, App. Nr 30985/96 (26 oktober 2000 ¶ 78).

Het Hof merkt verder op dat in principe het recht op vrijheid van religie binnen de doelstellingen van de Conventie beoordeling door de Staat van de legitimiteit van religieuze overtuigingen of de wijze waarop die overtuigingen worden uitgedrukt, uitsluit.

Rechten van Werkgevers, Werknemers en Vrijwilligers

De mensenrechtenwetgeving verbiedt discriminatie op basis van de religieuze overtuiging van een werknemer. Deze discriminatie geldt niet alleen voor het aannemen en ontslaan, maar voor alle arbeidsvoorwaarden.²⁶

Rechtstreekse discriminatie houdt minder gunstige behandeling op grond van religie of overtuiging in. Feitelijke voorbeelden hiervan zijn een werkgever die weigert personen die verbonden zijn aan een bepaalde religie in dienst te nemen of die eist dat alle aankomende werknemers verklaren dat zij niet een bepaalde religie aanhangen.

Indirecte discriminatie vindt plaats wanneer een ogenschijnlijk neutrale bepaling of handelwijze leden van een bepaald geloof in een nadelige positie brengt, tenzij het nadeel kan worden gerechtvaardigd. Een feitelijk voorbeeld hiervan is wanneer mannelijke personeelsleden gladgeschoren moeten zijn, wat als discriminatie zou kunnen werken tegen mannelijke Sikhs.

De volledige eerbiediging van religieuze autonomie houdt o.a. de erkenning in dat mensen het recht hebben om hun religie te uiten in hun privé-leven door als vrijwilliger in hun religieuze gemeenschap te werken en zich in te laten met missionaire activiteiten of andere diensten die de religieuze missie van hun gemeenschap bevorderen.²⁷

Formatie, Registratie of Erkenning van Legale Religieuze Entiteiten

De Verenigde Naties, de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE), het Europees Hof voor de Rechten van de Mens en de daarmee samenhangende regionale lichamen hebben reeds lange tijd het belang erkend van rechtspersoonlijkheid en entiteitstructuur voor religieuze organisaties als onderdeel van hun recht op vrijheid van religie of overtuiging.

Wanneer het recht op vrijheid van religie of overtuiging wordt bediscussieerd, is het waarschijnlijker dat men denkt aan het recht van het individu om te geloven en geloofsopvattingen te uiten via verering, onderwijs, naleving en praktijk. Maar bij nader inzien kunnen individuen niet volledig hun recht op religieuze vrijheid genieten, tenzij hen wordt toegestaan om wettelijke structuren te vormen en teneinde hun religieuze gemeenschappen te leiden.

Wetten en regels voor het tot stand brengen, het functioneren, registreren en erkennen van religieuze gemeenschappen zijn het levensbloed van religieuze gemeenschappen. Zonder enige vorm van status als juridische entiteit, kan een religieuze gemeenschap zich niet bezig houden met de meest elementaire handelingen, zoals het bezitten of huren van een plek voor erediensten, het gebruiken van een bankrekening, het aannemen van personeel, het aangaan van overeenkomsten voor diensten, publiceren en dissemineren van religieuze teksten en het tot stand brengen van educatieve en maatschappelijke hulpverlening.

Wetten met betrekking tot aanvragen van rechtspersoonlijkheid moeten zodanig worden gestructureerd dat zij de vrijheid van religie of overtuiging waarborgen. Op zijn minst zou toegang tot de fundamentele rechten in verband met de rechtspersoonlijkheid probleemloos beschikbaar moeten zijn.²⁸ Staten moeten ervoor zorgen dat de procedures voor rechtspersoonlijkheid en religieuze registratieprocedures snel, transparant, fair, allesomvattend en niet-discriminerend zijn.²⁹

Ontzegging van toegang tot zo'n status vertegenwoordigt een ernstige en ongeoorloofde belasting van het recht op vrijheid van religie.³⁰ Dat is de reden dat wetten en regels ter oprichting en registratie van religieuze organisaties een belangrijke maatstaf vormen voor het beoordelen van de conditie van religieuze vrijheid in een bepaalde Staat.

In vele gevallen zijn dergelijke wetten door de Staat gebruikt als wapen om religieuze gemeenschappen in te perken in plaats van religieuze vrijheid mogelijk te maken. Wetten die

religieuze registratie eisen en die strafrechtelijke sancties voor niet-geregistreerde religieuze activiteit opleggen zijn draconische methoden die worden gebruikt door Staten om religieuze vrijheid te onderdrukken en schenden de mensenrechten.

Dergelijke methoden worden zonder uitzondering veroordeeld door het VN-Mensenrechtencomité,³¹ de VN-rapporteur voor Religieuze Vrijheid,³² het OVSE Panel van Religieuze Experts in overleg met de Commissie van Venetië,³³ de Europese Unie³⁴ en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.³⁵

Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens heeft vastgesteld dat een weigering door de staat de status van rechtspersoon toe te staan aan een vereniging van personen, religieus of anderszins, neerkomt op een verstoring van de uitoefening van het recht op vrijheid van associatie. In het geval waar de organisatie van een religieuze gemeenschap van belang is, is een weigering om die te erkennen als rechtspersoon ook gebleken neer te komen op een verstoring van het recht op vrijheid van religie zoals dat wordt uitgeoefend door zowel de gemeenschap zelf als haar individuele leden.³⁶

Het OVSE Panel van Religieuze Experts in overleg met de Commissie van Venetië heeft extra probleemgebieden op het gebied van religieuze registratie en het vormen van een rechtspersoonlijkheid geïdentificeerd, die moeten worden aangepakt om vrijheid van religie of overtuiging mogelijk te maken:

- Individuen en groepen zouden vrij moeten zijn hun godsdienst te belijden zonder registratie als ze dat wensen;
- Hoge minimale vereisten voor lidmaatschap zouden niet mogen worden toegestaan met betrekking tot het verkrijgen van rechtspersoonlijkheid;
- Het is niet juist een langdurig bestaan in de staat te verlangen vóór inschrijving is toegestaan;
- Andere excessief zware beperkingen of vertragingen voor het verkrijgen van rechtspersoonlijkheid zouden in twijfel moeten worden getrokken;
- Bepalingen die overmatige vrijheid van handelen van de kant van een overheid bij het geven van goedkeuring horen niet te worden toegestaan;
- Officiële vrijheid van handelen bij beperkende maatregelen tegen religieuze vrijheid, hetzij als gevolg van vage bepalingen of anderszins, dienen zorgvuldig te worden beperkt;
- Interventie in de interne religieuze zaken door het intensief onderzoeken van de kerkelijke structuren, het opleggen van bureaucratische herzieningen of beperkingen ten aanzien van religieuze afspraken en dergelijke, dienen niet te worden toegestaan,
- Bepalingen die werken met terugwerkende kracht of die geen bescherming bieden tegen de gevestigde belangen (bijvoorbeeld door te eisen dat religieuze entiteiten onder nieuwe criteria zich opnieuw moeten laten inschrijven) moeten in twijfel worden getrokken,

- Er moet afdoende overgangsbeleid worden gegeven wanneer nieuwe regels worden geïntroduceerd; en
- In overeenstemming met de principes van autonomie, hoort de Staat niet te beslissen dat een bepaalde religieuze groep ondergeschikt zou moeten zijn aan een andere religieuze groep of dat religies moeten worden opgebouwd volgens een hiërarchische structuur. (Een geregistreerde religieuze entiteit mag geen veto kunnen uitspreken over de registratie van een andere religieuze entiteit.)³⁷

Beperkingen Strikt geïnterpreteerd

In tegenstelling tot de onvoorwaardelijke en het absolute recht tot religie of overtuiging, kan de vrijheid om uiting te geven aan religie of overtuiging door erediensten, naleving, beoefening en onderwijs onderhevig zijn aan beperkingen van de Staat, maar “alleen aan die beperkingen welke worden voorgeschreven door de wet en noodzakelijk zijn voor de bescherming van de veiligheid, orde, gezondheid of goede zeden of de fundamentele rechten en vrijheden van anderen”.³⁸ Beperkingen voor enige andere redenen, zoals de nationale veiligheid, zijn verboden.

Deze beperkingen worden strikt geïnterpreteerd onder strenge internationale normen. Staten moeten handelen op basis van hun verplichting het gegarandeerde recht op religieuze vrijheid te beschermen, waaronder het recht op gelijkheid en geen discriminatie. Beperkingen moeten worden vastgesteld per de wet en mogen niet worden toegepast op een manier die het recht op religieuze vrijheid ondermijnt.

Het Mensenrechtencomité en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens hebben ambtenaren geïnstrueerd “neutraal en onpartijdig te blijven” aangaande religieuze zaken en deze zijn afkerig geweest om beperkingen ten aanzien van religie te accepteren en hebben alle omstreden handelingen “strikt en nauwkeurig” onderzocht.³⁹ Beperkingen kunnen worden toegepast, maar alleen voor die doeleinden waarvoor ze waren ontworpen, ze moeten direct verband houden met en evenredig zijn aan de specifieke behoefte waarvoor ze werden ontworpen. Beperkingen mogen niet worden opgelegd voor discriminerende doeleinden of op een discriminerende wijze worden toegepast. Alle beperkingen op de vrijheid van het tot uiting brengen van een religie of overtuiging omwille van het beschermen van normen en waarden mogen niet gebaseerd worden op principes van alleen maar een enkele traditie.⁴⁰

Vrijheid van Religie: een Fundamenteel Recht

Het recht op vrijheid van religie of overtuiging is een fundamenteel recht van ieder mens overal ter wereld. Maar over de hele wereld wordt vrijheid van religie aangevallen, met het in de afgelopen 10 jaar opkomen van ernstige beperkingen in de vijf belangrijke regio's van de hele wereld.

Schendingen van het recht op religieuze vrijheid zijn wijdverbreid en treffen mensen over de hele wereld. Religieuze organisaties en individuen die samenkomen in religieuze gemeenschappen krijgen te maken met groeiende onderdrukking, wanneer ze hun overtuigingen of religie in het openbaar tot uiting brengen.

Mensen van goede wil kunnen veel doen door samen te werken om de toenemende stroom van religieuze onderdrukking te keren en het universele recht op religieuze vrijheid voor iedereen te versterken. Ten eerste kunnen ze de aard van het recht op religieuze vrijheid begrijpen en actie ondernemen tegen de voortdurende bedreiging van dat recht. Ten tweede kunnen ze deze principes van religieuze vrijheid implementeren door het respecteren van de rechten van alle religies en overtuigingen, zonder er een te discrimineren. Tot slot kunnen ze samenwerken met mensen van alle geloven om op binnenlands en internationaal niveau de vrijheid van religie en tolerantie voor allen te bevorderen en te beschermen.

Groeiende Sociale Vijandigheid jegens Religie in de Media

Uit het wereldwijde onderzoek van het Pew Research Center naar het groeien van beperkingen van religie, blijkt dat ongeveer vijf miljard mensen (75 procent van de wereldbevolking), in landen wonen met een overheid die enorme restricties oplegt aan religie of met een hoge mate van sociale vijandigheid jegens religie, die vaak religieuze minderheden als doelwit heeft.⁴¹

Er is geen twijfel dat de media – alle vormen van pers, zoals gedrukte media, audiovisuele en elektronische media – een belangrijke oorzaak vormen voor deze hoge sociale vijandigheid jegens religieuze groepen over de hele wereld. Er zijn tegenwoordig legio gevallen waar de een of andere religie het doelwit is van propaganda, vooroordelen, stereotypering, misvatting, misbegrip en aanzetting tot haat in de pers in landen over de hele wereld.

De episode in 2005 met betrekking tot de publicatie van spotprenten van de profeet Mohammed en de daaropvolgende heftige reacties in de islamitische wereld richtte de aandacht van de wereldbevolking op de misverstanden en gebrek aan informatie in de media over zaken met betrekking tot religie en overtuiging. Toch blijven vooroordelen en verkeerde informatie in de pers een plaag, waarmee religieuze discriminatie wordt aangemoedigd en vijandigheid jegens bepaalde geloven wordt aangewakkerd.⁴²

Er bestaat momenteel in dit kritieke gebied geen universele set principes, regels of normen met betrekking tot het uitbeelden van religie of overtuiging door de media. Zonder heldere verwoording van dergelijke principes en maatstaven, is er geen effectieve manier om in te schatten of nieuwsberichten normen van universele mensenrechten schenden terwijl zij discriminatie of zelfs geweld opwekken door zich te richten op personen vanwege hun religieuze verbintenissen.

De tijd is gekomen om een set maatstaven onder woorden te brengen, die zijn gebaseerd op de principes van mensenrechten die het recht op vrijheid van religie vormen, om de media een richtsnoer te geven op het gebied van religie of overtuiging. Teneinde aan deze urgente noodzaak te voldoen is er een voorstel voor een Handvest voor Journalistieke Ethiek met betrekking tot respect voor religie of overtuiging (“Handvest”) in de volgende sectie geplaatst als een hulpmiddel om de media voor te lichten over het recht op religieuze vrijheid en zo de juiste journalistieke normen vast te stellen voor religieuze tolerantie binnen het rapporteren over religieuze zaken.

Dit Handvest werd samengesteld door rekening te houden met meer dan 40 nationale journalistieke ethische codes, meer dan 300 codes voor professionele journalisten en de relevante documenten die de normen van de OVSE, de Raad van Europa en de VN weergeven, die in deze publicatie worden vermeld. Het Handvest houdt rekening met de voornaamste principes van vrijheid van meningsuiting en vrijheid van religie en poogt tot een passend evenwicht te komen dat beide fundamentele vrijheden tot hun recht laat komen.

Handvest voor Journalistieke Ethiek met Betrekking tot Respect voor Religie of Overtuiging

1. INTEGRITEIT EN AANSPRAKELIJKHEID

Journalisten zijn aansprakelijk voor de sociale en politieke consequenties van hun handelingen en hebben de plicht om de hoogste ethische en professionele maatstaven te handhaven.

Journalisten zullen nauwgezet streven naar het rapporteren van de waarheid; het recht van het publiek de waarheid te weten respecteren; ervoor zorgen dat alle informatie die ze verspreiden eerlijk en objectief is; prompt en uitstekend onjuistheden in het materiaal corrigeren; en het recht van antwoord op de juiste momenten mogelijk maken.

De media⁴³ zijn verantwoordelijk voor al het materiaal dat door hen wordt gepubliceerd.

2. VRIJHEID VAN MENINGSUITING EN ETHISCHE AANSPRAKELIJKHEID

Het recht op informatie van de mensen is een fundamenteel recht en de hoeksteen van een vrije en democratische samenleving. Dus spelen de media een essentiële rol in de samenleving, een rol die groot gevoel van verantwoordelijkheid voor het publiek vereist. Vrijheid van meningsuiting, vrijheid van informatie en vrijheid van de pers vertegenwoordigen het hart van de democratie. Vrije, onafhankelijke media zijn essentieel voor transparantie en een open en robuuste democratische samenleving; het speelt een grote rol bij de ontwikkeling en het versterken van effectieve democratische systemen.

Verantwoordelijke media herkennen de essentiële noodzaak van een vrije stroom van informatie en de invloed die dat heeft op het vorm geven aan publieke bewustwording. Zij houden hun ethische verantwoordelijkheid jegens het publiek in het oog en de noodzaak om de mensenrechten te respecteren en te verdedigen.

Verantwoordelijke media hebben het recht en de plicht te rapporteren over en commentaar te leveren op alle zaken van publiek belang met betrekking tot de rechten en vrijheden van

personen en instellingen. Daardoor worden begrip van en deelname aan het democratische proces voor iedereen verhoogd.

Verantwoordelijke media brengen vrijelijk meningen van personen of groepen tot uitdrukking binnen de grenzen van de pluralistische debattering van ideeën. Ze accepteren dat vrijheid van meningsuiting kan worden onderworpen aan beperkingen wanneer andere fundamentele rechten in gevaar komen. Er is speciale zorg voor nodig om andere fundamentele mensenrechten geen geweld aan te doen en zij houden rekening met de rechten op privacy, eer en waardigheid, terwijl de vrije stroom van informatie wordt gekoesterd.

Verantwoordelijke media respecteren heersende ethische en morele normen en vermijden te lonken naar sensatie en grofheid.

Verantwoordelijke media koesteren het recht van het publiek om te weten en het recht op vrijheid van meningsuiting. Zij richten zich op het bevorderen van de vrije stroom van informatie en transparantie, en houden zich aan de principes van het bevorderen en hooghouden van respect voor menselijke waardigheid en religieuze overtuigingen zoals blijkt uit de VN-resolutie het Bestrijden van het in Diskrediet Brengen van Religies.

Verantwoordelijke media streven naar vrede, democratie, sociale vooruitgang en respect voor de mensenrechten. Zij erkennen, respecteren en beschermen de diversiteit van meningen. Zij verzetten zich tegen discriminatie op alle terreinen.

Verantwoordelijke media doen serieuze pogingen om onwetendheid te verminderen, bevorderen een hoger begrip, verlichten culturele en religieuze ongevoeligheid onder volkeren, en maken dialoog mogelijk tussen landen.

Verantwoordelijke media zorgen ervoor dat het vertonen en verspreiden van beelden voldoet aan dezelfde vereisten en hoogste ethische normen zoals die gelden voor geschreven of mondelinge presentaties.

3. RELIGIEUZE DISCRIMINATIE EN ETHISCHE AANSPRAKELIJKHEID

Verantwoordelijke media fungeren als waakhond om fundamentele rechten te beschermen. Zij zullen dus niet discriminatie aanwakkeren op oproepen op grond van etnische afkomst, religie, culturele tradities of soortgelijke gronden. Zij erkennen en eerbiedigen diversiteit en de rechten van minderheden.

Verantwoordelijke media vermijden discriminerende of denigrerende verwijzingen naar religieuze overtuigingen en spirituele waarden.

Verantwoordelijke media verwijzen niet naar religies of religieuze instellingen in een nadelige, bevooroordeelde of kleinerende context; wanneer religieuze verwijzingen essentieel zijn voor de gerapporteerde materie of begrip mogelijk maken, worden deze nauwkeurig, fair, onpartijdig en respectvol vermeld.

Verantwoordelijke media onthouden zich van het herinterpreteren, verkeerd interpreteren, analyseren, beoordelen of onderzoeken van religieuze overtuigingen of het uiten van

deze overtuigingen. In plaats daarvan houden zij zich aan de plicht van neutraliteit en objectiviteit – accepteren zij wat de religie naar voren brengt als haar ware overtuigingen zonder afkeuring, minachting, vooroordelen of spot.

Verantwoordelijke media mengen zich niet in gewijde zaken met betrekking tot credo, religieuze rituelen en religieuze instellingen. Zij onthouden zich van het aanmoedigen of aansporen tot discriminatie, bespottend, minachting of haat gebaseerd op religie of overtuiging.

Verantwoordelijke media voorzien in een eerlijke en directe gelegenheid tot antwoorden op onjuistheden en stereotypen met betrekking tot religieuze organisaties of getroffen leden wanneer daar een redelijke noodzaak voor is.

Verantwoordelijke media vermijden religieuze stereotypen en associëren geen enkele religie of overtuiging met schendingen van mensenrechten of terrorisme.

Verantwoordelijke media bewaren een evenwicht tussen fundamentele mensenrechten, waaronder het recht om vrij te zijn van discriminatie op grond van religie of overtuiging, en het recht op vrijheid van meningsuiting en het recht van het publiek om te weten. Zij betonen extra gevoeligheid wanneer het gaat om religieuze geschilpunten teneinde onderscheid, uitsluiting, beperking of voorkeur gebaseerd op religie of overtuiging te vermijden dat als doel heeft het tenietdoen of ondermijnen van de mensenrechten.

4. OPHITSING EN ETHISCHE AANSPRAKELIJKHEID

Verantwoordelijke media stimuleren nooit religieuze haat. Zij vermijden zorgvuldig vijandigheid ten opzichte van religies en hun leden te kweken wat kan leiden tot naderend geweld of systematische onthouding van mensenrechten.

Verantwoordelijke media onthouden zich van het provoceren van agressie, haat, discriminatie en iedere vorm van geweld die gericht is op personen en organisaties vanwege hun religieuze overtuigingen en verbondenheid. Zij blijven zich bewust van het grote gevaar dat ontstaat als gevolg van het door de vingers zien of aanmoedigen van geweld, discriminatie, haat en intolerantie op religieuze gronden.

Verantwoordelijke media schuwt aanzetten tot voorspelbaar geweld, aangewakkerde haat, stigmatiseren van religies en hun volgelingen en het kweken van ongelijkheid op grond van religie of overtuiging. Zij passen ervoor om religieuze overtuigingen te beledigen en bij te dragen aan conflicten tussen religies en hun leden vanwege religieuze verschillen.

VERKLARENDE WOORDENLIJST

VERKLARENDE WOORDENLIJST VOOR MENSENRECHTEN INSTELLINGEN, ARTIKELEN EN INSTRUMENTEN MET BETREKKING TOT VRIJHEID VAN RELIGIE

UNIVERSELE VERKLARING VAN DE RECHTEN VAN DE MENS

De Universele Verklaring vertegenwoordigt een mijlpaal in de geschiedenis van de mensenrechten. Zij is opgesteld door vertegenwoordigers uit landen uit alle windstreken. De Universele Verklaring werd openlijk verkondigd door de Vergadering van de Verenigde Naties in Parijs op 10 december 1948 (Algemene Vergadering Resolutie 217 A (III)).⁴⁴

ARTIKEL 18, UNIVERSELE VERKLARING

In artikel 18 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens staat:

Eenieder heeft het recht op vrijheid van gedachte, geweten en religie; dit recht omvat tevens de vrijheid om van religie of overtuiging te veranderen, alsmede de vrijheid om, hetzij alleen, hetzij met anderen, zowel in het openbaar als in zijn privéleven, zijn religie of overtuiging te belijden in onderwijs, beoefening, verering en naleving.

INTERNATIONAAL VERDRAG INZAKE BURGERRECHTEN EN POLITIEKE RECHTEN (BUPO)

Het IVBPR is een multilateraal verdrag aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 16 December 1966 dat van kracht is sinds 23 maart 1976. Het IVBPR verplicht Staten om de politieke en burgerlijke rechten van individuen te beschermen, met inbegrip van de rechten van de vrijheid van religie, vrijheid van meningsuiting en vrijheid van associatie. Vanaf 2013, hebben 167 landen zich verplicht het IVBPR hoog te houden.⁴⁵

ARTIKEL 18 IVBPR

Artikel 18 van het IVBPR stelt:

1. Eenieder heeft het recht op vrijheid van gedachte, geweten en religie. Dit recht zal tevens de vrijheid inhouden om een religie of overtuiging van zijn keuze te hebben, en vrijheid,

VERKLARENDE WOORDENLIJST

- zowel individueel als samen met anderen in het openbaar of privé, en zijn religie of overtuiging te uiten via erediensten, naleving, praktijk en onderricht.
2. Niemand zal onderworpen zijn aan dwang die afbreuk doet aan zijn vrijheid om een religie of overtuiging van zijn keuze te hebben.
  3. Vrijheid om zijn religie of overtuiging te uiten kan alleen onderworpen worden aan die beperkingen, zoals die worden voorgeschreven door de wet en die noodzakelijk zijn voor de bescherming van de veiligheid, orde, gezondheid, de goede zeden of de fundamentele rechten en vrijheden van anderen.
  4. De Lidstaten van deze Conventie verbinden zich om respect te hebben voor de vrijheid van ouders en, indien van toepassing, voogden om ervoor te zorgen dat de religieuze en morele opvoeding van hun kinderen in overeenstemming is met hun eigen overtuigingen.

INTERNATIONAAL VERDRAG INZAKE ECONOMISCHE, SOCIALE EN CULTURELE RECHTEN (ECSoCu)

De EcSoCu is een multilateraal verdrag aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 16 December 1966 dat van kracht is sinds 3 januari 1976. De EcSoCu verplicht Staten economische, sociale en culturele rechten van individuen, met inbegrip van de rechten van werknemers, het recht op gezondheid, het recht op onderwijs, en het recht op een adequate levensstandaard te beschermen. Tot aan 2013, hadden 160 landen zich verplicht de EcSoCu in ere te houden.⁴⁶

INTERNATIONAL BILL OF HUMAN RIGHTS

De International Bill of Human Rights bestaat uit de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten en het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten. De International Bill of Human Rights bevat een uitgebreide bescherming van mensenrechten voor iedereen. Hij werd toegejuicht als “een heuse Magna Carta van het bereiken van de mensheid van een essentiële fase: de bewuste verwerving van menselijke waardigheid en waarde”.⁴⁷

VERKLARING VAN DE VN INZAKE DE UITBANNING VAN ALLE VORMEN VAN INTOLERANTIE EN DISCRIMINATIE OP BASIS VAN RELIGIE OF OVERTUIGING

Deze Verklaring werd aangenomen door de Algemene Vergadering van de VN op 25 november 1981. Deze Verklaring is één van de belangrijkste internationale documenten die de vrijheid van religie beschermen. Deze Verklaring verwoordt sterke stellingname van de VN tegen religieuze discriminatie en religieuze intolerantie. Hier wordt in detail ingegaan op de verreikende rechten op het gebied van religieuze vrijheid.

Artikel 2 en 3 van de Verklaring van 1981 herbevestigen de antidiscriminatie normen van het IVBPR. Punt 1 van Artikel 2 stelt: “Niemand zal onderworpen zijn aan discriminatie door elke staat, instelling, groep personen of een persoon op het terrein van religie of andere overtuigingen”.

Artikel 1 en 6 verschaffen een uitgebreide lijst van rechten op vrijheid van gedachte, geweten en religie. Deze omvatten het recht op (1) “erediensten houden of samenkomen in verband met een religie of overtuiging, en om plaatsen voor deze doeleinden te verwezenlijken en te onderhouden”; (2) “vestigen en onderhouden van passende charitatieve of humanitaire instellingen”; (3) “het in adequate hoeveelheden maken, verwerven en gebruiken van de benodigde artikelen en materialen die verband houden met de rituelen of gewoonten van een religie of overtuiging”; (4) “het schrijven, uitgeven en verspreiden van relevante publicaties in deze gebieden”; (5) “het onderwijzen van een religie of overtuiging in plaatsen die geschikt zijn voor deze doeleinden”; (6) “het werven en ontvangen van vrijwillige financiële en andere bijdragen van individuele personen en instellingen”; (7) “het in acht nemen van rustdagen en vakanties en ceremonies te vieren in overeenstemming met de leefregels van iemands religie of overtuiging”; en (8) “communiceren met andere mensen en gemeenschappen over zaken van religie en overtuiging op nationaal en internationaal niveau”.⁴⁸

DE VERENIGDE NATIES: VERDRAG INZAKE DE RECHTEN VAN HET KIND (VRK)

Het VRK is een verdrag aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 20 november 1989 en is van kracht sinds 2 september 1990. Het VRK geeft een overzicht van de religieuze, burgerlijke, politieke, economische, sociale, gezondheid en culturele rechten van kinderen. Het VRK definieert *kind* als elk menselijk wezen onder de 18-jarige leeftijd, tenzij de leeftijd voor volwassenheid eerder wordt bereikt onder de eigen binnenlandse wetgeving.⁴⁹

ARTIKEL 14, VRK

Artikel 14 van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (VRK) stelt:

1. De Lidstaten zullen het recht van het kind op vrijheid van gedachte, geweten en religie respecteren.
2. De Lidstaten zullen de rechten en plichten van de ouders en, indien van toepassing, voogden, respecteren om richting aan het kind te geven in de uitoefening van zijn of haar rechten in overeenstemming met de ontwikkeling van de capaciteiten van het kind.
3. Vrijheid om zijn religie of overtuiging te uiten kan alleen onderworpen worden aan die beperkingen, zoals die worden voorgeschreven door de wet en die noodzakelijk zijn voor de bescherming van de veiligheid, orde, gezondheid, de goede zeden of de fundamentele rechten en vrijheden van anderen.⁵⁰

MENSENRECHTENCOMITÉ VAN DE VERENIGDE NATIES

Het Mensenrechtencomité van de Verenigde Naties (“Mensenrechtencomité”) is een lichaam dat is samengesteld uit 18 onafhankelijke deskundigen die zijn belast met de controle van de naleving van het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten, met inbegrip van het recht op vrijheid van religie beschermd door artikel 18 van het IVBPR. De lidstaten zijn verplicht om het Mensenrechtencomité regelmatig te voorzien van rapporten die aantonen dat ze voldoen aan het beschermen van de rechten die geformuleerd staan in het IVBPR.

Als deel van haar taken geeft het Mensenrechtencomité definitieve interpretaties van deze rechten uit die geformuleerd worden in het IVBPR om Staten te begeleiden ten aanzien van hun verplichting om deze rechten te beschermen. Deze definitieve interpretaties van rechten staan bekend als *Algemene Opmerkingen*. De Algemene Opmerking over het recht op Vrijheid van Religie, uitgegeven in 1993, wordt aangeduid als *Algemene Opmerking 22*. Algemene Opmerking 22 bestaat uit 11 uitgebreide alinea's die de draagwijdte en diepe betekenis van het recht op religieuze vrijheid onder woorden brengen. Paragraaf 2 van Algemene Opmerking 22 stelt:

Artikel 18 beschermt theïstische, niet-theïstische en atheïstische overtuigingen, alsook het recht om geen religie of overtuiging te belijden. De termen “overtuiging” en “religie” moeten in brede zin worden opgevat. Artikel 18 is niet beperkt tot de traditionele religies, of tot religies en overtuigingen met institutionele kenmerken of praktijken die analoog zijn aan die van traditionele religies. Het Comité maakt zich dan ook bezorgd over iedere neiging om te discrimineren tegen welke religie of overtuiging om welke reden dan ook, met inbegrip van het feit dat ze net zijn opgericht, of een religieuze minderheid vormen die het mikpunt van vijandigheden zou kunnen zijn vanuit een heersende religieuze gemeenschap.⁵¹

VN MENSENRECHTENRAAD

De VN Mensenrechtenraad is een intergouvernementeel lichaam binnen de Verenigde Naties belast met het bevorderen en beschermen van mensenrechten over de hele wereld, dat zich richt op schendingen van de mensenrechten, waaronder schendingen van het recht op religieuze vrijheid, in het bijzonder door Staten, en aanbevelingen doet en de resoluties opstelt om mensenrechten te verdedigen en te beschermen. Zij vergadert in het kantoor van de VN in Genève. De Raad is samengesteld uit 47 VN lidstaten die gekozen worden door de Algemene Vergadering van de VN.

DE SPECIALE VN-RAPPORTEUR VOOR VRIJHEID VAN RELIGIE OF OVERTUIGING

De Speciale Rapporteur voor Vrijheid van Religie of Overtuiging is een onafhankelijke deskundige aangesteld door de VN-Mensenrechtenraad om bestaande en nieuwe obstakels tot het genieten van het recht op vrijheid van religie of overtuiging te identificeren en om aanbevelingen te presenteren voor verschillende manieren om die obstakels te overwinnen.

De Rapporteur publiceert een jaarverslag over religieuze vrijheid en publiceert ook rapporten over landen die de Rapporteur officieel heeft bezocht. Naar aanleiding van rapport E/CN.4/2005/61, bezoekt de Speciale Rapporteur landen om een diepgaand begrip te krijgen van specifieke culturele omstandigheden en praktijken en om constructieve feedback aan het land te verstrekken en te rapporteren naar de Raad of de Algemene Vergadering.⁵²

DE EUROPESE CONVENTIE OVER MENSENRECHTEN (EVRM)

De EVRM is een internationaal verdrag dat werd getekend en bekrachtigd door de 47 staten in de Raad van Europa om mensenrechten en de fundamentele vrijheden te beschermen in Europa, waaronder het recht op religieuze vrijheid, beschermd door Artikel 9, en het recht om vrij te zijn van religieuze discriminatie, beschermd door Artikel 14. De Conventie werd opgesteld in 1950 en is in werking getreden op 3 september 1953. De Conventie stelde het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in.

ARTIKEL 9, EVRM

Artikel 9 van het EVRM bevat de belangrijkste inhoudelijke bepaling van de Conventie over vrijheid van religie of overtuiging, en sluit nauw aan bij het taalgebruik van de uitspraak over religieuze vrijheid van de Universele Verklaring en werd kort na de Universele Verklaring opgesteld. Het sluit ook nauw aan bij het taalgebruik voor religieuze vrijheid van Artikel 18 van het IVBPR:

1. Eenieder heeft het recht op vrijheid van gedachte, geweten en religie; dit recht omvat tevens de vrijheid om van religie of overtuiging te veranderen, alsmede de vrijheid om, hetzij alleen, hetzij met anderen, zowel in het openbaar als in zijn privéleven, zijn religie of overtuiging te belijden in onderwijs, beoefening, verering en naleving.
2. Vrijheid om een religie of overtuiging tot uiting te brengen zullen alleen onderworpen worden aan die beperkingen, zoals worden voorgeschreven door de wet en noodzakelijk zijn voor de bescherming van de veiligheid, orde, gezondheid, de goede zeden of de fundamentele rechten en vrijheden van anderen.⁵³

ARTIKEL 14, EVRM

Artikel 14 EVRM stelt:

Het genieten van alle rechten en vrijheden in deze Verklaring opgesomd, zullen worden gewaarborgd zonder enig onderscheid van welke aard ook, zoals geslacht, ras, kleur, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale of maatschappelijke afkomst, associatie met een nationale minderheid, eigendom, geboorte of andere status.⁵⁴

PROTOCOL NR. 1, ARTIKEL 2, EVRM

Protocol nr. 1, Artikel 2, van het EVRM stelt:

Recht op Onderwijs

Niemand zal het recht op onderwijs worden ontzegd. In de uitoefening van de functies die de Staat op zich neemt in relatie tot onderwijs en scholing, zal zij het recht van ouders respecteren om zorg te dragen voor onderwijs en scholing in overeenstemming met hun eigen religieuze en filosofische overtuigingen.

HET EUROPEES HOF VOOR DE RECHTEN VAN DE MENS

Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens is een internationaal gerechtshof, opgericht in 1959 met jurisdictie over cases uit de 47 landen die op dit moment deel uitmaken van de Raad van Europa. Het doet uitspraken betreffende de aanvragen van individuen of Staten aangaande schendingen van de burgerrechten en politieke rechten, zoals beschreven in de Europese Conventie over Mensenrechten, waaronder het recht op religieuze vrijheid, beschermd door Artikel 9, en het recht om vrij te zijn van religieuze discriminatie, beschermd door Artikel 14. Sinds 1998 heeft het zitting gehouden als een fulltime Hof en afzonderlijke personen kunnen zich daartoe wenden, zodra ze de huiselijke remedies in hun Staat hebben uitgeput. Het Hof is gehuisvest in Straatsburg, Frankrijk, waar het het respect voor de mensenrechten controleert voor meer dan 800 miljoen Europeanen.⁵⁵

Een groeiend aantal gevallen in het Europees Hof voor de Rechten van de Mens hebben publicaties opgeleverd over religieuze vrijheid beschermd door de artikel 9 en 14 van de Europese Conventie waarin de plicht van neutraliteit van de kant van de Staat verplicht wordt gesteld. Deze cases verbieden de Staat ook het herinterpreteren, interpreteren, beoordelen of onderzoeken van religieuze overtuigingen of van het uiten van deze overtuigingen.⁵⁶

RICHTLIJNEN BINNEN DE EUROPESE UNIE VOOR HET BEVORDEREN EN BESCHERMEN VAN VRIJHEID VAN RELIGIE OF OVERTUIGING

Op 24 juni 2013 heeft de Europese Raad van Ministers nieuwe Richtlijnen voor het Bevorderen en Beschermen van Vrijheid van Religie of Overtuiging in het optreden naar buiten toe en mensenrechtenbeleid uitgevaardigd. De richtlijnen zijn gebaseerd op de beginselen van religieuze vrijheid, gelijkheid en geen discriminatie en universaliteit. De richtlijnen bevestigen nogmaals dat elke Staat ervoor moet zorgen dat haar juridische systeem vrijheid van godsdienst garandeert en dat er “effectieve maatregelen” bestaan om schending te voorkomen of sanctie tegen op te leggen. De richtlijnen luiden dat de EU en haar lidstaten zich moeten richten op deze maatregelen:

- Gewelddaden op grond van religie of overtuiging bestrijden;
- Vrijheid van meningsuiting bevorderen;
- Het bevorderen van respect voor diversiteit en tolerantie;
- Directe en indirecte discriminatie bestrijden; met name door de invoering van niet-discriminerende wetgeving;
- Ondersteunen van de vrijheid om van zijn religie of overtuiging te veranderen of die te verlaten;
- Het ondersteunen van het recht om religie of overtuiging tot uiting te brengen;
- Het ondersteunen en beschermen van verdedigers van mensenrechten, waaronder mede het ondersteunen van individuele cases; en
- Het ondersteunen en zich bezighouden met de samenleving, met inbegrip van religieuze verenigingen, niet-confessionele en filosofische organisaties.

ORGANISATIE VOOR VEILIGHEID EN SAMENWERKING IN EUROPA (OVSE)

OVSE is een intergouvernementele instantie bestaande uit zeventenvijftig Staten uit Europa, Centraal-Azië en Noord-Amerika. OVSE is 's werelds grootste regionale veiligheidsorganisatie. Het richt zich op een brede reeks kwesties, met inbegrip van religieuze vrijheid en mensenrechten.

Tallose mensenrechtenverplichtingen van de OVSE beschermen en bevorderen religieuze vrijheid, zoals uiteengezet in Principe VII van de Slotakte van Helsinki:

VII. Respect voor mensenrechten en fundamentele vrijheden, waaronder de vrijheid van gedachte, geweten, religie of overtuiging. De deelnemende Staten zullen mensenrechten en fundamentele vrijheden respecteren, waaronder de vrijheid van gedachte, geweten, religie of overtuiging, voor iedereen, zonder onderscheid naar ras, geslacht, taal of religie.

VERKLARENDE WOORDENLIJST

Ze zullen de daadwerkelijke uitoefening van de burgerlijke, politieke, economische, sociale, culturele en andere rechten en vrijheden bevorderen en aanmoedigen die allemaal zijn afgeleid van de inherente waardigheid van de mens en die van essentieel belang zijn voor zijn vrije en volledige ontplooiing.

Binnen dit kader zullen de deelnemende Staten de vrijheid van het individu erkennen en respecteren om zijn religie of overtuiging te belijden en te beoefenen, alleen of samen met anderen, in overeenstemming met zijn eigen geweten.

Deze fundamentele verplichting is herhaaldelijk bevestigd. Beginnend met de bijeenkomst van Madrid in 1983, gaven de deelnemende Staten aan dat ze “positief staan tegenover toepassingen door religieuze gemeenschappen van gelovigen in het belijden of willen gaan belijden van hun geloof binnen het constitutionele kader van hun Staten, om die de status te verlenen die in hun respectievelijke landen voor religieuze instellingen en organisaties voorzien zijn.”⁵⁷ Deze taal werd versterkt in het Weense Slotdocument (1989) waarin werd aangegeven dat deelnemende Staten niet alleen “positief staan tegenover toepassingen”, maar dat er “...op hun verzoek aan gemeenschappen van gelovigen, die hun geloof belijden of willen gaan belijden binnen het constitutionele kader van hun Staten, in erkenning van de status *wordt voorzien* in hun respectievelijke landen”.⁵⁸

KANTOOR VOOR DEMOCRATISCHE INSTELLINGEN EN MENSENRECHTEN (ODIHR)

Het ODIHR van de OVSE is het mensenrechteninstituut van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE). ODIHR's werk op het gebied van vrijheid van religie richt zich op het helpen van de deelnemende Staten en religieuze gemeenschappen bij het beschermen en bevorderen van het recht op vrijheid van religie.

ODIHR houdt zich ook bezig met het voorkomen en reageren op intolerantie en discriminatie op religieuze gronden. ODIHR wordt bijgestaan in haar werk door een Adviesraad van Experts over Vrijheid van Religie of Overtuiging, die fungeert als een adviesorgaan dat de nadruk legt op kwesties van religieuze vrijheid en aanbevelingen doet om deelnemende Staten te helpen bij het nakomen van de verplichtingen van de OVSE met betrekking tot de vrijheid van religie. De Adviescommissie bekijkt ook voorgestelde wetgeving over religieuze zaken wanneer zij daarom wordt gevraagd door OVSE Staten om ervoor te zorgen dat de wetgeving voldoet aan standaards voor mensenrechten.

De Adviescommissie publiceerde het boek Richtlijnen voor Herziening van de Wetgeving met Betrekking tot Religie of Overtuiging (“Richtlijnen”). Deze Richtlijnen werden voorbereid om de raad te helpen een gedetailleerde uitleg te geven omtrent de maatstaven van religieuze vrijheid die worden gebruikt bij het inspecteren van wetten van Staten over religie en richtlijnen te geven aan Staten bij het opstellen van dergelijke wetgeving. De Richtlijnen werden verwelkomd door de OVSE Parlementaire Vergadering op de jaarlijkse zitting in juli 2004. De Adviescommissie bestaat uit deskundigen uit de hele OVSE regio.

VERMELDINGEN

1. *De Weg naar een Gelukkig Leven*, ¶ 18, L. Ron Hubbard, 1981. Zie www.thewaytohappiness.org/thewaytohappiness/precepts/respect-the-religious-beliefs-of-others.html.
2. *De Code van een Scientoloog*, ¶ 12.
3. Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, Artikel 18; Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten, Artikel 18; Richtlijnen binnen de Europese Unie voor het Bevorderen en Beschermen van Vrijheid van Godsdienst of Overtuiging, ¶ 16.
4. Algemene Opmerking 22, ¶ 1 van het Mensenrechtencomité van de Verenigde Naties.
5. “Het Groeien van Beperkingen van Religie”, september 2012, Pew Research Center.
6. Algemene Opmerking 22, ¶ 1 van het Mensenrechtencomité van de Verenigde Naties.
7. *Ibid.*, ¶ 2.
8. Richtlijnen voor Herziening van de Wetgeving met Betrekking tot Religie of Overtuiging, Voorbereid door het OVSE/ODIHR Panel van Experts in Vrijheid van Religie in Overleg met de Commissie van Venetië.
9. Richtlijnen binnen de Europese Unie voor het Bevorderen en Beschermen van Vrijheid van Religie of Overtuiging, ¶ 12.
10. Algemene Opmerking 22, ¶ 3 van het Mensenrechtencomité van de Verenigde Naties.
11. Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, Artikel 18; Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten, Artikel 18; Europese Conventie over Mensenrechten, Artikel 9.
12. Algemene Opmerking 22, ¶ 4 van het Mensenrechtencomité van de Verenigde Naties; Richtlijnen binnen de Europese Unie voor het Bevorderen en Beschermen van Vrijheid van Religie of Overtuiging, ¶ 13.
13. 1981 Verklaring van de VN inzake de Uitbanning van Alle Vormen van Intolerantie en Discriminatie op Basis van Religie of Overtuiging, Artikel 6.
14. Algemene Opmerking 22, ¶ 4 van het Mensenrechtencomité van de Verenigde Naties.
15. Richtlijnen binnen de Europese Unie voor het Bevorderen en Beschermen van Vrijheid van Religie of Overtuiging, ¶ 40.
16. Zie bijvoorbeeld *Wisconsin v. Yoder*, 406 U.S. 205, 1972.
17. Artikel 18(4), Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten; Art. 13(3), Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten, van de International Bill of Human Rights.

VERMELDINGEN

18. 1981 Verklaring van de VN inzake de Uitbanning van Alle Vormen van Intolerantie en Discriminatie op Basis van Religie of Overtuiging, Artikel 5; Verdrag inzake de Rechten van het kind, Artikel 14(2); Richtlijnen voor Herziening van de Wetgeving met betrekking tot Religie of Overtuiging, Voorbereid door het OVSE/ODIHR Panel van Experts in Vrijheid van Religie in Overleg met de Commissie van Venetië op 13.
19. Europese Conventie over Mensenrechten Protocol Nr. 1, Artikel 2; *Handboek over het Europese non-discriminatierecht*, Europese Unie Agentschap voor Fundamentele Rechten in samenwerking met het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.
20. Rapport van de Speciale VN Rapporteur voor Vrijheid van religie of overtuiging, ¶ 27-29, HRC 16/53, 15 december 2010.
21. Algemene Opmerking 22, ¶ 5 van het Mensenrechtencomité van de Verenigde Naties.
22. Verklaring inzake Religieuze Vrijheid, *Dignitatis humanae*, Afgekondigd door Zijne Heiligheid Paus Paulus VI, 7 december 1965.
23. 1981 Verklaring van de VN inzake de Uitbanning van Alle Vormen van Intolerantie en Discriminatie op Basis van Religie of Overtuiging, Artikel 2; Algemene Opmerking 22, ¶ 2 van het Mensenrechtencomité van de Verenigde Naties.
24. 1981 Verklaring van de VN inzake de Uitbanning van Alle Vormen van Intolerantie en Discriminatie op Basis van Religie of Overtuiging, Artikel 3.
25. *Ibid.*, Artikel 4; Algemene Opmerking 22, ¶ 2 van het Mensenrechtencomité van de Verenigde Naties.
26. Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, Artikel 18; Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten, Artikel 18; Europese Conventie over Mensenrechten, Artikel 9; Werkgelegenheid in de EU Gelijkheid Directief, Internationale Arbeidsorganisatie Conventie Nr. 111.
27. *Jehova's Getuigen van Moskou v. Rusland* ¶ 120-121 (App. 302/02), 10 juni 2010.
28. Richtlijnen voor Herziening van de Wetgeving met Betrekking tot Religie of Overtuiging, Voorbereid door het OVSE/ODIHR Panel van Experts in Vrijheid van Religie in Overleg met de Commissie van Venetië op 16.
29. Rapport van de Speciale VN Rapporteur voor Vrijheid van Religie of Overtuiging, ¶ 25, HRC 19/60, 22 december 2011.
30. Vrijheid van Religie of Overtuiging: Wetten die de Structurering van Religieuze Gemeenschappen Beïnvloeden, de OVSE Review Conference, september 1999.
31. Mensenrechtencomité Lijst van Onderwerpen, Kazachstan, CCPRKaz/Q/1, 2 september 2010.
32. Rapport van de Speciale VN Rapporteur voor Vrijheid van Religie of Overtuiging, ¶ 25, HRC 19/60, 22 december 2011.
33. Zie bijvoorbeeld de OVSE en Commissie van Venetië Richtlijnen op 16.
34. EU Richtlijnen op ¶ 40-41.

35. Zie bijvoorbeeld *Metropolitaanse Kerk van Bessarabia v. Moldavië*, (App. 45701/99), 2001; *Scientology Kerk van Moskou v. Rusland* (App. 18147/02), 2007.
36. *Jehova's Getuigen van Moskou v. Rusland* ¶ 101-102 (App. 302/02), 10 juni 2010.
37. Zie OVSE en Commissie van Venetië Richtlijnen op 16-17.
38. Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten, Artikel 18 (3); Europese Conventie over Mensenrechten, Artikel 9 (2).
39. *Manoussakis Anderen v. Griekenland*, (59/1995/565/651), 26 september 1996, ¶ 44; Algemene Opmerking 22, ¶ 8 van het Mensenrechtencomité van de Verenigde Naties.
40. Algemene Opmerking 22, ¶ 8 van het Mensenrechtencomité van de Verenigde Naties; *Metropolitaanse kerk van Bessarabia en Anderen v. Moldavië* (App. 45701), 2001.
41. "Het Groeien van Beperkingen van Religie", september 2012, Pew Research Center.
42. Zie bijvoorbeeld Kopenhagen en het Deense Instituut voor Internationale Studies, Rytkonen, Helle "De Grens Trekken: de Spotprenten Controverse in Denemarken en de VS", 2007; de *Islamic Monthly*, "Amerika's meest Recente Buitenstaanders: De Strijd van Religieuze Minderheden in de geschiedenis", 13 maart 2013; Bahá'í Wereldnieuwsdienst: "Een Casestudy van Religieuze Haat", 7 december 2013; *reportages*, "The Guardian bevestigt een zekere mate van Antisemitisme", 10 november 2011.
43. *Media* verwijst naar alle vormen van de pers, via gedrukte, audiovisuele of elektronische media, of enig ander middel en alle journalisten die inlichtingen doorgeven via de pers.
44. Zie bijvoorbeeld www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Introduction.aspx.
45. Zie bijvoorbeeld www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx.
46. Zie bijvoorbeeld www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx.
47. Zie bijvoorbeeld www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet2Rev.1en.pdf.
48. Zie bijvoorbeeld www.un.org/documents/ga/res/36/a36r055.htm.
49. Zie bijvoorbeeld www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx.
50. Zie bijvoorbeeld www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx.
51. Zie bijvoorbeeld www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/Pages/CCPRIntro.aspx.
52. Zie bijvoorbeeld www.ohchr.org/en/issues/freedomreligion/pages/freedomreligionindex.aspx.
53. Zie bijvoorbeeld www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf.
54. Zie bijvoorbeeld www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf.
55. Zie bijvoorbeeld www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=court&c=#n1354801701084_pointer.
56. *Metropolitaanse kerk van Bessarabia en Anderen v. Moldavië*, 13 december 2001.
57. Slotdocument van de vergadering van Madrid, punt 14, Vragen met Betrekking tot de Veiligheid in Europa.
58. Weens Slotdocument, 1989, Vragen met Betrekking tot de Veiligheid in Europa: Principes, principe 16.3.

CHURCH OF SCIENTOLOGY INTERNATIONAL
6331 HOLLYWOOD BLVD,
LOS ANGELES, CA 90028

INFO@SCIENTOLOGYRELIGION.ORG

WWW.SCIENTOLOGYRELIGION.ORG

